

DATE CU PRIVIRE LA RESTURILE ANIMALIERE, OFRANDE DIN MORMINTELE DE CĂLĂREȚI DE LA VITĂNEȘTI, JUD. TELEORMAN

de VALERIA EDITH IONESCU RUSU

În săpăturile arheologice efectuate în anul 1976 la Vitănești, comuna Purani, jud. Teleorman, au fost descoperite, printre altele, două morminte de călăreți nomazi, morminte secundare în cadrul unor tumuli.

În fiecare dintre ele, alături de scheletul uman se aflau depuse resturi scheletice de cal și oaie.

Autorii afirmă că ambele morminte aparțină unor călăreți pecenegi din prima jumătate a sec. al XI-lea¹.

Mormîntul 1. Resturile scheletice de cal sînt reprezentate prin craniu cu mandibulă și extremitățile celor patru picioare de la nivelul articulațiilor carpo-metacarpiene și respectiv tarso-metatarsiene.

Craniul s-a găsit "in situ" așezat orizontal, pe un pat de pămînt, amenajat alături de humerusul stîng al călărețului. Piese scheletice ale membrilor se aflau depuse, grupat, lîngă tibia stîngă a scheletului uman.

Starea proastă de conservare a craniului n-a permis decît parțial recuperarea sa, mai mult jumătatea dreaptă, puternic deformată. Frontalul plat prezintă la nivelul suturii cu oasele nazale o concavitate, atît în sens antero-posterior, cît și transversal; nazalele, convexe în sens transversal, cu jghiab pe sutura internazală. Creasta facială, bine individualizată, pornește de la nivelul intervalului P⁴-M¹. Parietalele sugerează o capsulă craniană îngustă în raport cu diametrul frontalului.

Vîrsta determinată după dentiție este de 5-6 ani; sexul mascul.

Tabel 1

Dimensiunile craniului și mandibulei (în mm) la calul din M 1

<u>Craniul</u>	
Diametrul frontal minim (interorbital)	160
Diametrul longitudinal maxim	(447)
P ² -M ³	173
P ² -P ⁴	94
M ¹ -M ³	77
<u>Mandibula</u>	
Înălțimea anterioară lui P ₂	63
Înălțimea anterioară lui M ₂	78,3
P ₂ -M ₃	177
P ₂ -P ₄	89
M ₁ -M ₃	88

Tabel 2

Dimensiunile scheletului post cranian (în mm) la calul din M 1

	Metacarp		Metatars	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	220,3	(171,5)	257,5	261,3
Lungime laterală	207,5	-	252	252,5
Lăţime proximal	51,9	-	46,6	43,2
DAP proximal	(31)	-	40,3	40,6
Lăţime minimă diafiză	37,6	-	34,9	34,6
DAP minim diafiză	22,1	21,5	24,8	(22,3)
Lăţime distal	(42,5)	(43,7)	(43,7)	44,5
DAP distal	34,6	32,9	36,8	34,8
$I = \frac{\text{lăţime minimă diafiz.} \times 100}{\text{lungime totală}}$	17,06	-	13,55	13,24

	Falanga I			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime maximă	86,4	84,6	80,2	82
Lungime sagitală	76	74,6	71,5	70,3
Lăţime proximal	52,1	52,4	51	52,5
Lăţime minimă diafiză	36	35,5	34,3	35,4
Lăţime distal	(43)	47,3	45	46,5
Lăţimea suprafeţei artic.prox.	47,9	47,2	46,2	46,1
DAP proximal	30,5	31,2	29,2	29,7
DAP minim diafiză	19,6	19,1	18,3	19,6
DAP distal	(18,4)	19,1	19,6	19,8
Lăţimea articulaţiei distale	(39,4)	42,3	37,9	39

	Falanga II			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	45,8	45,5	49,2	47,8
Lungime medială	42,3	42,8	41,6	42,1
Lăţime proximal	52,7	52,8	51,4	51,4
Lăţime minimă diafiză	44,1	43,6	41	41
Lăţime distal	49,7	48,4	(42)	45,5
Lăţimea suprafeţei artic.prox.	45,5	43,5	41,8	39,9

	Falanga III			
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lăţimea suprafeţei articulare	(46,7)	(41)	(49,6)	(50,1)
Înălţimea suprafeţei articulare	25	24,1	23,3	24
Lăţime maximă plantară	-	-	-	(76,3)
Lungime mediană parietală	-	-	-	(50,1)
Lungime mediană plantară	-	-	-	(51,9)

Piese scheletice ale membrelor, extrem de fragile, și dătesc starea proastă de conservare și faptului că în mormânt, deasupra lor, a fost așezată șaua², cu probabilă componentă organică (piele, textile), ceea ce accentuează procesul de descompunere biochimică și microbiologică.

Extremitățile membrelor toracice cuprind seria completă a oaselor carpiene, metacarpiene, falange 1-3 (dreptul), metacarpiene, falange 1-3 (stîngul); extremitățile ambelor membre pelvine cuprind oase tarsiene (cuboid, scafoid, marele și micul cuneiform), metatarsiene, falange 1-3 (tabel 2).

Talia calculată după metapodii este de 133,9 cm (133,0 cm după metacarpianul drept și 134,4 cm după metatarsiene).

Indicii metapodiilor (lățime minimă diafizară x 100/lungime totală) sînt 17 pentru metacarpian și 13,5 și 13,2 pentru metatarsiene, ceea ce indică o robusticitate puțin peste cea medie (după scările Brauner și Cerski).

Resturile scheletice de oaie: s-au găsit trei fragmente osoase - tibie, astragal și calcaneu -, toate trei aparținînd unui membru pelvin stîng de oaie.

Starea de conservare a acestor piese este similară celor de cal; din tibie s-a păstrat numai jumătatea inferioară, astragalul este întreg, iar din calcaneu a rămas numai corpul (tabel 3).

Tabel 3

Dimensiunile resturilor scheletice de oaie
(în mm)

Mormînt	Piesa	Dimensiunea	
M 1	Tibie	Lățimea epifizei inferioare	28
	Astragal	Lungime maximă	28,5
M 2	Radius	Lățimea epifizei superioare	32,2
		Lățimea supraf. artic. super.	29,3
		Lățimea epifizei inferioare	31,3

Mormîntul 2. Resturile scheletice de căl sînt reprezentate prin craniu, extremitățile celor patru picioare de la nivelul articulațiilor carpo-metacarpiene și tarso-metatarsiene și trei vertebre codale.

Așezarea craniului în mormînt este similară celei din mormîntul 1; membrele sînt așezate de-a lungul scheletului uman.

Craniul, extrem de fragmentar, nu s-a putut recupera³; dentiția izolată s-a păstrat însă în totalitate și permite să apreciem vârsta animalului la 6-7 ani; sexul mascul.

Piese osoase ce aparțin membrelor sînt următoarele: carpiene (unciform, capitat), metacarpiene, falange 1-3 (membrul toracic drept), metacarpiene, falange 1-3 (membrul toracic stîng), tarsiene (cuboid, scafoid, marele și micul cuneiform), metatarsiene, falange 1-3 (membrul pelvin drept), tarsiene (marele și micul cuneiform), metatarsiene, falange 1-3 (membrul pelvin stîng), (tabel 4).

Tabel 4

Dimensiunile scheletului post cranian (în mm) la calul din M 2

	Metacarp		Metatars	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
	Lungime totală	220,1	220	262,3
Lungime laterală	208,3	212,2	249,2	253,2
Lăţime proximal	49,1	49,8	48,7	49,9
DAP proximal	33,4	33,1	40,3	41,2
Lăţime minimă diafiză	35,5	36,1	32,8	33,0
DAP minim diafiză	20,0	18,7	25,2	24,4
Lăţime distal	50,5	49,2	51,5	50,3
DAP distal	37,2	37,3	39,0	39,1
$I = \frac{\text{lăţime minimă diafiză} \times 100}{\text{lungime totală}}$	16,12	16,40	12,50	12,60
Falanga I				
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime maximă	86,4	86,0	83,2	81,8
Lungime sagitală	74,3	77,2	74,1	74,6
Lăţime proximal	54,6	55,0	54,9	54,6
Lăţime minimă diafiză	36,4	37,4	35,7	36,0
Lăţime distal	49,2	50,0	46,9	47,1
Lăţimea suprafeţei artic. prox.	48,9	49,4	49,8	49,7
DAP proximal	30,5	31,8	31,5	31,8
DAP minim diafiză	20,7	20,5	19,0	19,9
DAP distal	21,0	21,4	20,3	20,3
Lăţimea articulaţiei distale	44,6	44,3	43,2	43,7
Falanga II				
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lungime totală	45,5	45,9	46,3	47,9
Lungime medială	42,9	41,4	43,3	44,2
Lăţime proximal	54,1	53,7	54,2	53,7
Lăţime minimă diafiză	46,2	46,3	44,0	44,6
Lăţime distal	51,9	52,0	49,5	49,1
Lungimea suprafeţei artic. prox.	48,5	47,7	46,5	46,6
Falanga III				
	Anterior		Posterior	
	Drept	Stîng	Drept	Stîng
Lăţimea suprafeţei articulare	53,1	53,5	50,3	50,7
Înălţimea suprafeţei articulare	26,5	26,5	27,0	27,2
Lăţime maximă plantară	(78,3)	81,3	(72,3)	72,4
Lungime mediană parietală	56,3	56,0	58,1	59,6
Lungime mediană plantară	57,0	56,7	57,9	58,7

Starea de conservare este bună. Se pare că extremitățile au fost desprinse cu multă îndemnare de restul picioarelor⁴. Urme de lovire sau spargere nu se observă; doar pe cuboidul drept și micul cuneiform stîng se evidențiază urmele unui obiect tăios.

Metapodiile și falangele 1 ale membrilor toracici prezintă anumite parti ularități anatomice. Astfel, la nivelul ambelor metacarpiane se remarcă sinostoza canonului principal cu metacarpianul rudimentar medial, sinostoza ce începe la aproximativ 25 mm sub extremitatea proximală și continuă pînă la jumătatea metacarpianului rudimentar.

Pe fața volară a falangelor 1, suprafața aspră pentru inserția ligamentară coboară mult spre extremitatea distală, terminîndu-se într-un unghi ascuțit cu laturi îngroșate. Formînd un x cu acestea pornesc două creste ce se termină pe marginile bine diferențiate ale condiliilor distali. Lateral, deasupra fiecărei tuberozități de inserție, se observă cîte o fosetă pronunțată (fig.1).

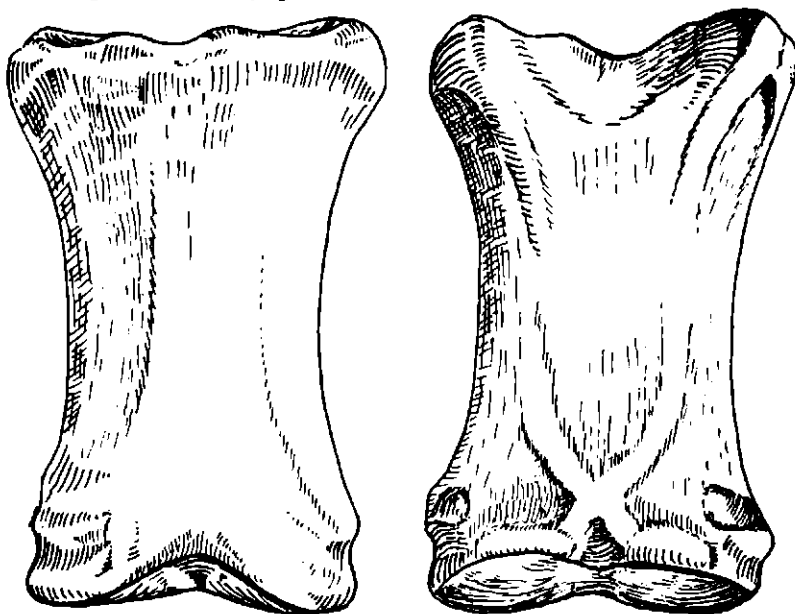


Fig.1.- Falanga 1 anterioară, fața volară (mormîntul 2).

Talia, calculată pe metapodii, este de 134,3 cm (134,7 după metacarpiane și 133,8 după metatarsiene).

Indicii metapodiilor sînt 16,1 și 16,4 pentru metacarpiane și 12,5 și 12,6 pentru metatarsiene, înscriindu-se în limitele unei robustețități medii.

Resturile scheletice de oaie: au fost găsite două fragmente din scheletul unui membru toracic drept - un radius și o ulnă (tabel 3). Sutura incompletă a epifizei inferioare cu diafiza la radius, ca și nesudarea olecranonului la ulnă ne permit să apreciem vîrsta de sacrificare a animalului sub 3 ani.

Discuții. Resturi animaliere, depuse ca ofrandă în morminte din perioada migrațiilor, au fost descoperite în țata noastră la Tangîru⁵, Tîrghșor⁶, Curcani⁷, Rîmnicelu și Lișcoteanca⁸ (cal), Movilița⁹ și Șiclău¹⁰ (cal și oaie).

Despre cai, autorii afirmă că aparțin marelui grup al raselor orientale, cu afinități spre rasele mongolice.

Calul din mormîntul 1 Vitănești se deosebește de aceștia mai ales prin caracteristicile craniului - profil drept, frontal plat și lățime relativ mică a craniului neural. Indicii de robusticitate ai metapodiilor la acest cal întrec ca valoare pe cei ai cailor anterior amintiți; talia este mai mică și nu o depășește decât pe cea a calului de la Tangîru¹¹.

La exemplarul din mormîntul 2 remarcăm indicii de robusticitate ai metapodiilor, urmînd ca valoare pe cei ai calului din mormîntul 1 Vitănești, similari cu cei ai calului de la Rîmnicelu; talia este însă mai mică decât a acestui exemplar, înscriindu-se între limitele materialului comparativ (tabel 5).

Tabel 5

Talia și indicii de robusticitate ai cailor descoperiți în morminte din perioada migrațiilor, în țara noastră

Talia(în cm)	Tîrghșor	Curcani	Tangîru	Rîmnicelu	Vitănești M 1	Vitănești M 2
Metacarp dr.		137,17			133,00	133,52
Metacarp stg.	138,4	-	133*	139,7	-	136,02
Metatars dr.		136,98		138,8	134,31	132,82
Metatars stg.	137,7	137,51			134,58	134,95
Indicii de robusticitate						
Metacarp dr.	15,8	15,3		16,2	17,06	16,12
Metacarp stg.	16		15,6	16,2		16,40
Metatars dr.	12,4	11,9		12,5	13,55	12,50
Metatars stg.	12,5	11,5		12,5	13,24	12,60

* calculată de Alexandra Bolomey

Caracterele morfologice și metrice ale resturilor scheletice ale cailor de la Vitănești (și în special ale exemplarului din mormîntul 1) nu furnizează argumente pentru încadrarea acestora printre descendenții ramurei mongoloide a raselor orientale provenite din *Equus Przewalskii* Polj¹².

Avînd în vedere existența unei așezări de tip Dridu la Siliștea (comuna Purani, jud. Teleorman), aflată la numai 2,5 km de tumuli cu morminte pecenege¹³, ar fi interesant de urmărit dacă la eventuala cercetare arheologică a acestei așezări se vor găsi asemănări între caii din așezare și cei analizați în materialul nostru.

- 1 VALERIU LEAHU, GEORGE TROHANI, Morminte de călăreți nomazi în cîmpia Teleormanului, în SCIVA, 1978, 29, 4, p. 529-539; totodată aducem pe această cale mulțumiri autorilor pentru încredințarea materialului.
- 2 Cele două scări de șa au fost găsite de o parte și de alta a resturilor scheletice ale membrilor de cal.
- 3 Starea proastă de conservare a craniului se datorează și faptului că, pentru jefuirea în evul mediu a mormîntului central din tumul, stratul de pămînt a fost îndepărtat pînă la cîțiva centimetri deasupra craniului de cal, acesta fiind probabil călcat în picioare de jefuitori.
- 4 De altfel, ca și în cazul exemplarului din mormîntul 1.
- 5 C.MAXIMILIAN, N.HAAS, Notă asupra materialului osos dintr-un mormînt din epoca feudală timpurie descoperit la Tangfău, în Materiale, 1959, V, p.156-161.
- 6 ALEXANDRA BOLOMEY, Studiul osteologic al calului din mormîntul de călăreț de la Tîrgșor, în St. și cerc.antrop., 1965, 2, 1, p.60-68.
- 7 MIRCEA ST.UDRESCU, Notă asupra resturilor scheletice ale calului descoperit în mormîntul de călăreț de la Curcani, Ilfov, în SCIV, 1971, 22, 3, p.463-468.
- 8 MIRCEA ST.UDRESCU, Caii descoperiți în mormintele de călăreți de la Rîmnicelu și Lișcoteanca, în St.și cerc.antrop., 1973,10,2, p.125-129.
- 9 G.DIACONU și P.DIACONU, Un mormînt de călăreț nomad din sec. XI-XII descoperit la Movilița (r. Urziceni, reg.București), în SCIV, 1, 1967.
- 10 M.RUSU și E.DORNER, Săpătura de salvare de la Șiclău, în Materiale, VIII, 1962, p.705-711.
- 11 Talia calului de la Tangfău, calculată de Al.Bolomey, în op.cit., este de 133 cm.
- 12 Aducem pe această cale mulțumiri cercetătorilor Alexandra Bolomey și Mircea Udrescu pentru indicațiile date.
- 13 V.LEAHU și G.TROHANI în op.cit.

**DONNÉES CONCERNANT LES RESTES ANIMALIERS - OFFRANDES
DANS LES TOMBES DE CHEVALIERS DE VITĂNEȘTI**

Résumé

Sont présentées les offrandes animalières des deux tombes de chevaliers péchéniègues, des os de cheval et de mouton.

Les chevaux de Vitănești diffèrent des autres chevaux des tombes de la période des migrations découvertes dans notre pays et n'appartiennent pas au grand groupe de la race orientale.

LEGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- Phalange I de cheval (Tombe no.2).